

Ks. dr hab. Robert Kantor
Kierownik Katedry Teologii Praktycznej i Prawa Kanonicznego
Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
33-100 Tarnów, ul. Mościckiego 5

Recenzja rozprawy doktorskiej

Michał Aniszewski, *Kara śmierci w prawie kanonicznym i w prawie polskim*,
Warszawa 2017, ss. 261.

Zgodnie z decyzją Rady Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW, która 27 września 2017 r. powołała mnie na recenzenta w przewodzie doktorskim pana Michała Aniszewskiego oraz w odpowiedzi na pismo Księdza Dziekana prof. dr hab. Henryka Stawniaka z dnia 28 września 2017 r., niniejszym przedkładam swoją pozytywną opinię.

1.Wstęp. Jan Paweł II w dniu 23 stycznia 1999 roku w Meksyku w Bazylice Matki Bożej w Guadalupe apelował: „Trzeba położyć kres nieuzasadnionemu stosowaniu kary śmierci. (...) Nie można tolerować wszystkich tych przejawów zła, które wołają o sprawiedliwość do nieba, a dla chrześcijan są wezwaniem do zmiany stylu postępowania i do udziału w życiu społecznym bardziej zgodnego z wiarą. Musimy budzić sumienia ludzi Ewangelią, aby uświadomić im w pełni ich wzniosłe powołanie dzieci Bożych”. (Jan Paweł II, *Niech kontynent nadziei będzie także kontynentem życia*, L'Osservatore Romano, 4(1999), s. 19) Obecnie obowiązujący Kodeks karny z 1997 roku nie przewiduje kary śmierci ani w

części powszechnej, ani wojskowej. Zatem wydawać się może, że dwa systemy prawne, kanoniczny i polski są zgodne w materii stosowania kary śmierci. Tak jednak nie jest. Zagadnie dotyczące stosowania kary głównej powraca w opinii publicznej ilekroć mamy do czynienia z głośnymi i okrutnymi zbrodniami. Temat ten podjął pan Michał Aniszewski w dysertacji zatytułowanej *Kara śmierci w prawie kanonicznym i w prawie polskim*.

2. Omówienie rozprawy. Na rozprawę składają się następujące elementy: *Karta tytułowa* (s. 1), *Spis treści* orientujący w rozdziale materiału (s. 2-4), *Wykaz skrótów* (s. 5-6). Kolejnym elementem rozprawy jest metodologiczny *Wstęp* (s. 7-13) i *Korpus pracy* (14-226), na który składają się cztery logicznie dopełniające się rozdziały: I. Prawo do życia a kara śmierci, s. 14-82. II. Kara śmierci w prawie kanonicznym, s. 83-141. III. Kara śmierci w polskim prawie karnym, s. 142-226. Wszystkie rozdziały pracy zostały podzielone na podpunkty, co bardzo dobrze ułatwia czytelnikowi dobre uchwycenie problematyki rozprawy w jej szczegółach. Całość dysertacji zamknięta jest *Zakończeniem* (s. 227-232) i *Bibliografią*, (s. 233-261) podzieloną na *Źródła i Literaturę*.

Zdyscyplinowaniu myśli służy przejrzyste opracowany Wstęp. We wstępie do recenzowanej refleksji naukowej Doktorant jasno i wyraźnie zaprezentował cel pracy: „ukazanie stanowiska Kościoła katolickiego i państwa polskiego do kary śmierci. Ów cel można także wyrazić w pytaniu: Dlaczego instytucje te zabraniają stosowania kary śmierci?” (s. 10).

Korpus rozprawy pan Michał Aniszewski rozpoczyna od przeanalizowania źródeł prawa do życia, a następnie prezentuje pojęcie kary śmierci, poprzez zdefiniowanie kary kryminalnej i śmierci z medycznego punktu widzenia. W dalszej części pierwszego rozdziału ukazana są cele stawiane karze oraz jej stosowanie. Kara śmierci jest przedmiotem sporu nie tylko na gruncie ustawodawstwa karnego, lecz także na płaszczyźnie filozoficznej. Stąd też

Doktorant podjął zagadnienie filozoficznych aspektów kary śmierci powołując się na poglądy w tej dziedzinie wybranych filozofów. Pierwszy rozdział kończy podpunkt na temat etycznych aspektów kary głównej, gdzie Autor prezentuje także ocenę moralną kary śmierci.

W rozdziale drugim Doktorant ukazuje karę śmierci w prawie kanonicznym. Autor omawia teologiczne aspekty kary śmierci, następnie przedstawia ewolucję stanowiska kary śmierci od starożytności do Soboru Watykańskiego II. W dalszej części zostało ukazane nauczanie trzech papieży o karze śmierci (Jan Paweł II, Benedykt XVI, Franciszek). W ostatniej sekcji drugiego rozdziału zostało przedstawione aktualne stanowisko Kościoła katolickiego zawarte w Katechizmie Kościoła Katolickiego.

Trzeci rozdział rozprawy koncentruje się wokół stanowienia kary śmierci w polskim prawie karnym. Doktorant przedstawia ewolucję polskiego prawodawstwa karnego poczynając od regulacji zawartych w dawnym polskim prawie karnym, następnie analizuje prawodawstwo w zakresie kary śmierci na ziemiach polskich w czasie rozbiorów i kończy na analizie aktów prawnych obowiązujących w Polsce od odzyskania niepodległości aż do dnia dzisiejszego. W rozdziale tym Autor poddaje analizie dokumenty prawa międzynarodowego, które ze względu na ich ratyfikację przez Polskę, funkcjonują w krajowym porządku prawnym

W zakończeniu dysertacji zostały przedstawione wyniki dokonanych analiz. Doktorant podkreśla, że prawo do życia jest podstawowym prawem każdego człowieka, chronionym nie tylko na płaszczyźnie prawa krajowego, lecz także przez prawo międzynarodowe. Jego głównym fundamentem jest przyrodzona godność ludzka. Zawarte w Katechizmie Kościoła Katolickiego stanowisko, cały czas dopuszcza stosowanie kary śmierci przez władze państwowe. „Ostatni papieże w swym nauczaniu potępiają stosowanie kary śmierci, jednak dokumenty Kościoła nadal jej nie odrzucają. Nawet zmiany wprowadzone *Corrigendą* z 1998 roku, które były niezbędne po ogłoszeniu

encykliki *Evangelium vitae*, nie spowodowały całkowitego wykluczenia stosowania kary śmierci. Katechizm Kościoła Katolickiego w obecnym brzmieniu dopuszcza stosowanie kary śmierci, jeżeli jest ona jedynym dostępnym środkiem skutecznej ochrony ludzkiego życia” (s. 230-231). Pan Michał Aniszewski w zakończeniu konkluduje, iż aktualna sytuacja prawa karnego w Polsce ze względu na obowiązujące ratyfikowane umowy międzynarodowe pozwala na stwierdzenie, że kara śmierci została całkowicie wyeliminowana z systemu prawnego. Odstąpienie od umów międzynarodowych może jednak spowodować możliwość wprowadzenia kary śmierci w drodze ustawowej. Zabezpieczeniem przed taką ewentualnością może być wprowadzenie do Konstytucji zakazu stosowania kary śmierci.

3. Ocena rozprawy. Ogólnie należy podkreślić, że recenzowana rozprawa odpowiada zarówno pod względem formalnym (metodologicznym) jak i merytorycznym wymaganiom stawianym tego typu pracom doktorskim. Rodzą się pewne pytania czy drobne wątpliwości przy czytaniu pracy, ale nie są one zarzutami, lecz jedynie zaproszeniem do dyskusji. Autor swoje badania potraktował odpowiedzialnie i kompetentnie. Postawione na początku pracy zadanie znalazło jasną odpowiedź w tekście dysertacji.

Samo sformułowanie tematu jest poprawne i pozwala na wyczerpujące i zarazem przejrzyste przedstawienie wszystkich istotnych wątków naukowej refleksji na temat kary śmierci w prawie kanonicznym oraz prawie polskim. Można poddać pod dyskusję układ pracy. Czy nie byłoby dobrą rzeczą podzielić trzeci rozdział na dwa, tzn. w trzecim rozdziale zająć się prawem międzynarodowym a w czwartym polskim, tym bardziej, że jak zauważa sam Doktorant, dokumenty prawa międzynarodowego ratyfikowane przez Polskę funkcjonują w krajowym porządku prawnym.

Z metodologicznego punktu widzenia na podkreślenie zasługuje przejrzysta koncepcja rozprawy. Podział na wstęp, rozdziały posiadające merytoryczne wprowadzenie i dyspozycje, które Autor konsekwentnie rozwija oraz zakończenie, tworzy jasny plan podjętej refleksji i komplementarnie obejmuje całość zagadnienia. Brakuje mi podsumowań na końcu każdego rozdziału, co pozwalałoby na syntetyczne spojrzenie na zawartość rozdziału.

Mimo, że w zakończeniu dysertacji Autor nie odwołuje się do celu pracy, który wyartykułował we wstępie, to należy z satysfakcją stwierdzić, że Doktorantowi to zadanie w pełni udało się zrealizować. Pan Michał Aniszewski zaprezentował w sposób kompetentny i rzetelny wyniki swoich badań, tzn. ukazał stanowisko Kościoła katolickiego i państwa polskiego do kary śmierci.

Pierwszy rozdział jest uwieńczony zagadnieniem dotyczącym moralnej oceny kary śmierci. Moje wątpliwości budzi przedostatni akapit, w którym Doktorant stwierdza, iż „Pierwszą i podstawową normą, która służy potrzebie bezpieczeństwa, jest zawarta w Dekalogu norma „nie zabijaj”. Chroni ona dobro szczególnej wartości, jaką jest życie. (...) W naszej kulturze norma ta dotyczy zakazu zabijania ludzi. Jednak wyjątkiem od normy „nie zabijaj” jest usprawiedliwione samobójstwo w obronie własnego życia lub życia swoich bliskich”. Uważam, że teza tak postawiona wymaga wyjaśnień.

W drugim rozdziale, kiedy Autor omawia karę śmierci w prawie kanonicznym, można było pokusić się o konkretne wskazania (np. pastoralne) jakie wypływają z analizy Magisterium Kościoła. Drugi rozdział to nic innego jak analiza Magisterium Nauczycielskiego Kościoła. Z nauczania Urzędu Nauczycielskiego Kościoła dotyczącego problemu kary śmierci płyną przecież konkretne zobowiązania i wskazania dla tych wszystkich, którzy kierują się prawem kanonicznym, jak np.:

- wszyscy wierni powinni zgodnie z przepisem kan. 752 KPK okazywać nauce Urzędu Nauczycielskiego Kościoła w kwestii kary śmierci religijne posłuszeństwo rozumu i woli, a nadto unikać wszystkiego, co się z tą nauką nie zgadza;
- wszyscy powinni czynnie włączyć się w ruch na rzecz ochrony życia ludzkiego i całkowitego zniesienia kary śmierci w zwyczajnych warunkach funkcjonowania władzy publicznej i społeczeństwa. W szczególności katolicycy parlamentarzyści powinni optować za takim prawem, w którym nie byłoby miejsca na karę śmierci we wspomnianych warunkach;
- wszyscy powinni unikać ducha zemsty i fałszywej wiary w skuteczność kary śmierci jako środka represji karnej;
- na wszystkich wiernych, a zwłaszcza duszpasterzach spoczywa obowiązek rzetelnego zaznajamiania ludzi dobrej woli z nauką Kościoła, że kara śmierci jest moralnie niedopuszczalna w zwyczajnych warunkach funkcjonowania prawowitej władzy publicznej, a nawet w sytuacji pomocy koniecznej, jeżeli istnieją inne możliwości obrony społeczeństwa przed niesprawiedliwą agresją.

Zatem nauczanie w odniesieniu do kary śmierci jest konsekwencją uniwersalnego przesłania Kościoła w obronie życia. Posługa Ewangelii życia to posługa miłości, która winna obejmować wszystko i wszystkich. Nie może tolerować jednostronności ani dyskryminacji, ponieważ życie ludzkie jest święte i nienaruszalne w każdej swojej fazie i kondycji. Jest ono dobrem niepodzielnym. Trzeba zatem troszczyć się o całe życie i o życie każdego. Tego zabrakło mi w dysertacji.

Cennym dorobkiem pracy naukowej pana Michała Aniszewskiego jest udokumentowanie swych wywodów materiałem źródłowym i bogatą literaturą, także rozszerzoną o pozycje zagraniczne. Należy zauważyć, że dobre odczytanie źródeł i ich właściwa interpretacja nie jest zadaniem

łatwym. Jednak Doktorant wywiązał się dobrze z tego zadania. W źródłach zabrakło mi Kodeksu Prawa Kanonicznego. Znajdujemy tam przecież odniesienia do godności każdego człowieka. Warto byłoby w tym kontekście skonsultować artykuł ks. Józefa Wroceńskiego „Godność osoby ludzkiej podstawą prawa do wolności religijnej”, „Prawo Kanoniczne”, 59(2016) nr 3, s. 3-18.

W kwestii dotyczącej przypisów, to trzeba przyznać, że Autor recenzowanej pracy wykazał się starannością w ich tworzeniu, zarówno od strony bogactwa cytowanego materiału jak i zapisu redakcyjnego. W przypisach wyraźnie widoczna jest konsekwencja w pisowni. Przypisy wykonane zostały zgodnie z przyjętą konwencją i zasadami zapisu kropkowego. Dokumentują one nie tylko treść pracy, ale są także miejscem wielu analiz, porównań, cennych komentarzy, które pomagają czytelnikowi w pełniejszym uchwyceniu prezentowanych zagadnień.

Język rozprawy jest przejrzysty, komunikatywny. Na pochwałę zasługuje też posługiwanie się fachową terminologią naukową. Istotnym osiągnięciem rozprawy jest dobre opanowanie przez Doktoranta warsztatu naukowego. Autor pracy nie ustrzegł się literówek: s. 8 jest „cześć”, a powinno być „część”; s. 9 jest „kara” a powinno być „karą”; s. 11 o jakie rozporządzenia i ustawy chodzi?; s. 12 jest „którzy kontynuowali (chodzi o papieża Benedykta XVI i papieża Franciszka)”. Papież Franciszek nadal kontynuuje nauczanie, więc trudno mówić tu o czasie przeszłym; s. 14 powinno być „krajowe jak i międzynarodowe”; s. 119 powinno być „niż Katechizm”; s. 128 dwa akapity składają się z jednego tylko zdania.

4. Wnioski końcowe. Recenzowaną pracę napisaną pod kierunkiem ks. prof. UKSW dr hab. Marka Saja należy uznać za twórczy wkład w doktrynę kościelnego prawa karnego. Zatem, biorąc pod uwagę posiadaną przez

Doktoranta umiejętność prowadzenia pogłębionych analiz, dokonywania syntez, stosowania krytycznej interpretacji źródeł, jak również specjalistyczny, a zarazem komunikatywny język – a więc wysoki poziom rozprawy doktorskiej pod względem merytorycznym i formalnym, z pełnym przekonaniem uznaję, iż to wskazuje na kwalifikacje do uzyskania przez niego stopnia naukowego doktora.

Dlatego też stawiam wniosek do Rady Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o dopuszczenie pana Michała Aniszewskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ks. dr hab. Robert Kantor

Tranów, 25 października 2017 roku